

II. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Берднік І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
права та правосуддя
Чернігівського національного технологічного
університету
ORCID ID: 0000-0002-1447-2629

УДК 343.1:343.21:349.6

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ НОРМ КК УКРАЇНИ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВОДНІ РЕСУРСИ

Анотація. Проведене узагальнення практики застосування звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси, довело, що у переважній більшості таке звільнення здійснювалось у зв'язку з дійовим каяттям на підставі ст. 45 КК України. Крім цього, активно застосовувалась ст. 49 КК при звільненні від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та у незначних випадках ст.ст. 47, 48 КК (відповідно у зв'язку з передачею особи на поруки та у зв'язку із зміною обстановки).

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу судової практики визначити основні проблеми, які виникають при застосуванні судами норм КК України про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси.

Проведений аналіз судової практики наочно продемонстрував наступні проблеми:

1. Суди неоднозначно у своїх рішеннях підходять до: а) врахування того, що злочин має бути вчинений уперше (у деяких випадках вказівки на це у судових рішеннях взагалі немає); б) конкретизації у своїх рішеннях щирого каяття, а саме: в окремих випадках суди взагалі не вказують на щирість каяття при застосуванні ст. 45 КК; у судових рішеннях відсутня належна конкретизація щирого каяття (так, суди переважно обмежувалися вказівкою на те, що особа «щиро покаялася у вчиненому», «щиро розкаялася у вчиненому злочині», «щиро покаяється», «щиро покаявся у вчиненні злочину» тощо), як відповідних об'єктивних проявів (визнання провпрованості вчинку, обіцянки виправитись, висловлення готовності до соціально корисної праці та ін.), що обґрунтовано визнається неправильним.

2. При застосуванні ст. 49 КК за злочини, що посягають на водні ресурси, в судів виникають труднощі стосовно: а) визначення початкового моменту перебігу строку давності. У своїх рішеннях суди переважно дотримуються вимог ч. 3 ст. 4 КК про те, що часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відпо-

відальність дії або бездіяльності; б) оскільки КК не містить окремого положення про порядок обчислення (перебігу) строків, визначених у ст. 49 КК, при вчиненні триваючих та продовжуваних злочинів, то судовою практикою сформований власний підхід, який в літературі визнається оптимальним: «строк давності стосовно триваючих злочинів обчислюється з часу їх припинення за волею або всупереч волі винного (затримання, явка з повинною, добровільне виконання обов'язку, покладеного на особу під загрозою кримінального переслідування) або з часу настання подій, унаслідок яких поведінка особи стає незлочинною (наприклад, викрадення в неї зброї, яка незаконно зберігалася, смерть або досягнення повноліття дитиною, від тримання якої у формі сплати аліментів ухилився винний)».

3. Аналізуючи судові рішення, можна дійти висновку, що суди необґрунтовано визнавали зміною обстановки розірвання (закінчення) трудових відносин винного із роботодавцем (його звільнення з посади) та, навпаки, наявність (виникнення) таких трудових відносин (його влаштування на певну посаду) передусім тому, що така поведінка особи, що звільняється від кримінальної відповідальності, може об'єктивно і/або суб'єктивно свідчити про реалізацію нею наміру уникнути кримінальної відповідальності або про те, що звільнення здійснювалось за ініціативою роботодавця та було прямо пов'язано із вчиненням злочину.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, дійове каяття, водні ресурси, строки давності, передача особи на поруки, зміна обстановки.

Постановка проблеми. У визначених у ст.ст. 45–49 КК видах звільнення від кримінальної відповідальності виділяються такі умови, як «після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заповідяну шкоду» (ст. 45 КК), «примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заповідяну шкоду» (ст. 46 КК), «щиро покаялася» та «протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилитиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку» (ч. 1 ст. 47 КК), «на час кримінального провадження внаслідок зміни обстановки вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною» (ст. 48 КК), «з дня вчинення нею злочину

і до дня набрання вироком законної сили минули ... строки», названі у ч. 1 ст. 49 КК. Однак суди доволі неоднозначно підходять до визначення окремих із цих умов та їх застосування у разі розгляду питання про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблеми звільнення від кримінальної відповідальності досліджували П. П. Андрушко¹, В. Г. Гончаренко², О. О. Житний³, А. І. Золотарьов⁴, Є. В. Фесенко⁵, В. О. Навроцький⁶ та багато інших науковців.

Проте на сьогодні не проведено аналізу судової практики з питань застосування судами норм КК України про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі аналізу судової практики ви-

¹ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–15.

² П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–15.

³ Олександр Житний, 'Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям' (дис канд юрид наук, Харківський нац у-т внутрішніх справ 2003) 8–17.

⁴ Анатолій Золотарьов, 'Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності' (дис канд юрид наук, Харківський нац у-т внутрішніх справ 2007) 110–115.

⁵ П Андрушко, В Гончаренко, Є Фесенко, *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України* (3-тє вид, Київ, Алерта КНТ Центр учбової літератури 2009) т 2, 147; 213–15.

⁶ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 582–602.

значити основні проблеми, які виникають при застосуванні судами норм КК України про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Проведене узагальнення практики застосування звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на водні ресурси, довело, що у переважній більшості таке звільнення здійснювалось у зв'язку з дійовим каяттям на підставі ст. 45 КК. Крім цього, активно застосовувалася ст. 49 КК при звільненні від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності та у незначних випадках ст.ст. 47, 48 КК (відповідно у зв'язку з передачею особи на поруки та у зв'язку із зміною обстановки).

Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК).

Згідно зі ст. 45 КК звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям здійснюється, якщо: 1) особа вчинила злочин уперше; 2) діяння належить до злочинів невеликої тяжкості або необережних злочинів серед-

ньої тяжкості; 3) встановлено позитивну посткримінальну поведінку винного, яка дістає вияв у щирому каятті особи, активному сприянні розкриттю злочину, повному відшкодуванні завданих збитків або усуненні заподіяної шкоди¹.

Аналіз судової практики довів, що суди неоднозначно у своїх рішеннях підходять до:

1) урахування того, що злочин має бути вчинений уперше (у деяких випадках вказівки на це у судових рішеннях взагалі немає²). В окремих випадках суди взагалі вказували на те, що особа вперше притягується до кримінальної відповідальності³;

2) конкретизації у своїх рішеннях щирого каяття, а саме: а) в окремих випадках суди взагалі не вказують на щирість каяття при застосуванні ст. 45 КК⁴; б) у судових рішеннях відсутня належна конкретизація щирого каяття (так, суди переважно обмежувались вказівкою про те, що особа «щиро покалася у вчиненому»⁵, «щиро розкалася у вчиненому злочині»⁶, «щиро покався»⁷, «щиро покався у вчиненні злочину»⁸ та ін.); в) як відповідних об'єктивних проявів (визнання протиправності вчинку, обі-

¹ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 579.

² Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 26.12.2016, справа № 263/2392/16-к (2016) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56862028>> дата звернення 10.08.2019; Ухвала Петриківського районного суду Дніпропетровської області від 24.07.2017, справа № 187/667/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/67874842>> дата звернення 10.02.2019; Ухвала Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 23.08.2017, справа № 182/4022/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/68467616>> дата звернення 10.02.2019.

³ Ухвала Городоцького районного суду Хмельницької області від 29.06.2016, справа № 672/598/16-к (2016) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/58622423>> дата звернення 10.02.2019; Ухвала Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 07.08.2013, справа № 175/3623/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32839771>> дата звернення 10.02.2019; Ухвала Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 25.10.2017, справа № 195/1544/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69819092>> дата звернення 10.02.2019.

⁴ Ухвала Вишгородського районного суду Київської області від 26.12.2016, справа № 263/2392/16-к (2016) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56862028>> дата звернення 10.02.2019.

⁵ Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 20.10.2015, справа № 183/6579/15 (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52630229>> дата звернення 10.02.2019; Ухвала Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 25.08.2015, справа № 183/4840/15 (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/49304161>> дата звернення 10.02.2019.

⁶ Ухвала Кілійського районного суду Одеської області від 26.07.2018, справа № 502/1162/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75513323>> дата звернення 10.02.2019.

⁷ Ухвала Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 08.04.2013, справа № 607/5869/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/30728899>> дата звернення 10.02.2019.

⁸ Ухвала Кілійського районного суду Одеської області від 25.04.2018, справа № 502/537/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73658441>> дата звернення 10.02.2019.

цянки виправитись, висловлення готовності до соціально корисної праці та ін.), що обґрунтовано визнається неправильним, оскільки на сьогодні правоохоронні органи не мають подвійного і доступного методу пізнання, який би дозволив встановити справжність і глибину каяття¹ (наприклад, у судових рішеннях); г) виходячи із поєднання об'єктивних проявів та суб'єктивної спрямованості вчинків особи (наприклад, в ухвалі Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 5 грудня 2018 року вказується, що «щире розкаяння характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке виявляється в тому, що ... визнав свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого»²);

3) визначення активного сприяння розкриттю злочину виходячи із: а) загальних характеристик поведінки винного, її об'єктивних та суб'єктивних властивостей (переважно як «активно сприяв слідству з метою розкриття злочину»³, «активно сприяв розкриттю злочину»⁴ та ін.); б) дій винного, спрямованих на допомогу органам досудового розслідування та суду (наприклад, в ухвалі Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 5 грудня 2018 року активне сприяння розкриттю злочину визначається як «надання ... під час досудового слідства допомоги в установленні обставин кримінального провадження»⁵);

4) конкретизації особливостей відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди. У переважній більшості суди в своїх рішеннях ігнорують таку конкретизацію та просто використовують відповідні формулювання, що закріплені у ст. 45 КК. Жодне із судових рішень не містить детального описання усунутої внаслідок вчиненого злочину шкоди. Суди обмежуються лише загальною вказівкою на повний обсяг такого відшкодування (проте в окремих випадках суди на повноту такого обсягу відшкодування необґрунтовано не вказують, як, наприклад, в ухвалі Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 10 червня 2015 року, в якій зазначено, що «матеріальна шкода відшкодована»⁶), а в окремих випадках – на матеріальний характер відшкодованих збитків (як, наприклад, в ухвалі Іванківського районного суду Київської області від 4 березня 2014 року, в якій зазначено про те, що винний «повністю відшкодував матеріальну шкоду, яку завдано його діями»⁷).

Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК).

Передбачене ст. 49 КК звільнення від кримінальної відповідальності застосовується за наявності таких умов: 1) закінчення зазначених у ст. 49 КК строків; 2) невчинення протягом цих строків нового злочину середньої тяжкості, тяжко-

¹ Олександр Житний, 'Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям' (дис канд юрид наук, Харківський нац у-т внутрішніх справ 2003) 8–17; В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 582–3.

² Ухвала Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 05.12.2018, справа № 182/8726/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78427873>> дата звернення 10.02.2019.

³ Ухвала Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 26.02.2016, справа № 195/1429/14-к (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/43039279>> дата звернення 10.02.2019.

⁴ Ухвала Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 10.06.2015, справа № 660/443/15-к (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/45071873>> дата звернення 10.02.2019; Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 04.03.2014, справа № 366/529/14-к (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/37437631>> дата звернення 10.02.2019.

⁵ Ухвала Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 05.12.2018, справа № 182/8726/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78427873>> дата звернення 10.02.2019.

⁶ Ухвала Нововоронцовського районного суду Херсонської області від 10.06.2015, справа № 660/443/15-к (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/45071873>> дата звернення 10.02.2019.

⁷ Ухвала Іванківського районного суду Київської області від 04.03.2014, справа № 366/529/14-к (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/37437631>> дата звернення 10.02.2019.

го або особливо тяжкого злочину; 3) неухилення особи від слідства або суду¹.

Проведений аналіз судової практики довів, що при застосуванні ст. 49 КК за злочини, що посягають на водні ресурси, в суддів виникають труднощі стосовно:

1) визначення початкового моменту перебігу строку давності. У своїх рішеннях суди переважно дотримуються вимог ч. 3 ст. 4 КК про те, що часом вчинення злочину визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності. Отже, суди не порушують вироблений практикою підхід. Тому в тих випадках, коли вчиняються триваючі або продовжувані злочини з матеріальним складом, суди не враховують момент настання наслідків як елемента таких складів (незалежно від того, чи віддалені такі наслідки у часі та/або просторі від вчиненого діяння). Наприклад, у своїй ухвалі Самарський районний суд Дніпропетровської області від 23 січня 2019 року так обґрунтував застосування ст. 49 КК за злочин, основний склад якого у ч. 1 ст. 249 КК включає заподіяння істотної шкоди: «Злочин, передбачений ч. 1 ст. 249 КК України, закінчено 12.05.2015, тобто з моменту скоєння злочину минуло більше трьох років, перебіг давності яких не зупинявся та не переривався з підстав, визначених ч. 2, ч. 3 ст. 49 КК»²;

2) оскільки КК не містить окремого положення про порядок обчислення (перебігу) строків, визначених у ст. 49 КК, при вчиненні триваючих та продовжуваних злочинів, то судовою практикою сформований власний підхід, який в літературі визнається оптимальним – «строк давності стосовно триваючих злочинів обчислюється з часу їх припинення за волею або всупереч волі винного (затримання, явка з повинною, добро-

вільне виконання обов'язку, покладеного на особу під загрозою кримінального переслідування) або з часу настання подій, які трансформують поведінку особи у незлочинну (наприклад, викрадення в неї зброї, яка незаконно зберігалася, смерть або досягнення повноліття дитиною, від тримання якої у формі сплати аліментів ухилявся винний)»³. При визначенні початку строків давності у разі вчинення продовжуваних злочинів слід ураховувати час вчинення останнього з передбачених у ч. 2 ст. 32 КК «тотожних діянь, об'єднаних єдиним злочинним наміром» (див., наприклад, ухвалу Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 12 червня 2015 року про застосування ст. 49 КК у разі, коли спочатку винний «явно виходячи за межі наданих йому повноважень, вчинив порушення правил охорони вод», а після цього «незаконно встановив у воді р. Самара Дніпровського водосховища (водойми загального користування) у м. Новомосковську Дніпропетровської області заздалегідь заготовлене та принесене з собою заборонене знаряддя лову» та «продовжуючи реалізувати свій злочинний умисел, за допомогою забороненого знаряддя лову ... зняв раніше встановлені ним сітки, в якій знаходилась виловлена риба, тим самим незаконно виловивши з води ... водні живі біоресурси»; при обчисленні строків давності суд урахував момент вчинення останнього із названих діянь⁴);

3) визначення кінцевого моменту перебігу строку давності як передбаченого у ч. 1 ст. 49 КК «дня набрання вироком законної сили». Тому в проаналізованих судових рішеннях суди дотримувалися правила, згідно з яким спливання строку давності до моменту набрання законної сили вироком суду є обов'язковою умовою звільнення підсудного від

¹ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 600.

² Ухвала Самарського районного суду Дніпропетровської області від 23.01.2019, справа № 206/6641/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79344695>> дата звернення 10.02.2019.

³ В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 601–2.

⁴ Ухвала Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 12.06.2015, справа № 185/6319/15-к (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44892630>> дата звернення 10.02.2019.

кримінальної відповідальності за ст. 49 КК в суді, якщо така особа надала свою згоду на таке звільнення (див., наприклад, ухвалу Дергачівського районного суду Харківської області від 11 грудня 2018 року, в якій строк давності за ст. 49 КК обчислювався у разі вчинення «у період часу з 01.10.2011 по 30.11.2012» передбаченого ч. 2 ст. 240 КК самовільного незаконного видобутку корисних копалин загальнодержавного значення – підземних прісних вод, вчинивши при цьому «дії, які дозволяються тільки у виняткових випадках за наявності спеціального дозволу»; оскільки злочин, передбачений ч. 2 ст. 240 КК, є злочином середньої тяжкості, то суд у своїй ухвалі врахував положення п. 3 ч. 1 ст. 49 КК та звільнив підсудного від кримінальної відповідальності, оскільки «з дня вчинення минуло більш п'яти років»¹).

Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку передачею особи на поруки (ст. 47 КК).

Цей вид звільнення від кримінальної відповідальності застосовується за наявності наступних умов: 1) вчинення особою вперше злочину невеликої або середньої тяжкості; 2) щире каяття особи, що звільняється від кримінальної відповідальності; 3) клопотання колективу підприємства, установи чи організації про передачу такої особи на поруки.

Проведений аналіз судової практики довів, що суди переважно дотримувалися вимоги оцінювати зміст такого клопотання залежно від наявності в ньому: 1) мотивованого прохання відповідного колективу звільнити від кримінальної відповідальності особу, яка вчинила заборонене КК діяння, і передати її на поруки; 2) зобов'язання колективу здійснювати

заходи виховного характеру, спрямовані на недопущення вчинення особою, взятою на поруки, нових злочинів, а також своєчасно повідомляти про обставини, які перешкоджають виконанню виховної функції² (див., наприклад, ухвалу Дніпровського районного суду м. Херсона від 2 червня 2015 року, в якій суд окремо зазначив про те, що «колектив товариства просить звільнити ОСОБА_2 від кримінальної відповідальності, передбаченої ст. 249 ч. 1 КК України ... та передати їм особу на поруки, при цьому колектив зобов'язується здійснювати заходи виховного характеру, спрямовані на недопущення вчинення особою, взятою на поруки, нових злочинів, а також повідомляти про обставини, які перешкоджають виконанню виховних функцій»³).

Проте у всіх проаналізованих рішеннях суди визнавали виправданим передачу на поруки за наявності особливих відносин між колективом та особою, яка вчинила злочин, що в принципі є неприпустимим. У літературі неприпустимість такої передачі пояснюється тим, що належний виховний вплив на таку особу колектив справити не спроможний⁴. Прикладом є ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 4 жовтня 2013 року, якою здійснювалося звільнення від кримінальної відповідальності за ст. 47 КК головного інженера ПрАТ «Нью Сервіс», який вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 242 КК. У цій ухвалі суд відзначив, що особа «працює головним інженером ПрАТ «Нью Сервіс», колектив якого просить передати його на поруки, а підозрюваний бажає спокутувати свою провину перед членами трудового колективу та виправити свою поведінку»⁵.

¹ Ухвала Дергачівського районного суду Харківської області від 11.12.2018, справа № 619/6342/13 (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78507055>> дата звернення 10.02.2019.

² В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 592.

³ Ухвала Дніпровського районного суду м. Херсона від 02.06.2015, справа № 667/7022/14-к (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44594095>> дата звернення 10.02.2019.

⁴ Анатолій Золотарьов, 'Звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування за злочини у сфері господарської діяльності' (дис канд юрид наук, Харківський нац у-т внутрішніх справ 2007)110–115; В Навроцький (ред), *Українське кримінальне право. Загальна частина* (Київ, Юрінком Інтер 2013) 593.

⁵ Ухвала Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 04.10.2013, справа № 199/10398/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/33908107>> дата звернення 10.02.2019.

В іншому випадку Краснолиманський міський суд Донецької області своєю ухвалою від 8 серпня 2018 року на підставі ст. 47 КК звільнив завідуючого господарством КЛПЗ «Лиманська Центральна районна лікарня» від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК, та передав його на поруки трудовому колективу КЛПЗ «Лиманська Центральна районна лікарня», в якому він працює¹. Ще в одному випадку ухвалою Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 8 травня 2014 року було звільнено від кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ч. 2 ст. 240 КК, начальника відділу водопостачання Відокремленого підрозділу «Куп'янське будівельно-монтажне експлуатаційне управління Державного підприємства «Південна залізниця» на підставі ст. 47 КК за клопотанням адміністрації та трудового колективу цього підрозділу².

Застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК).

У цій статті КК названо два випадки звільнення особи від кримінальної відповідальності. Першим є втрата вчиненим діянням унаслідок зміни обстановки суспільної небезпечності, а другим – те, що особа перестала бути суспільно небезпечною. Проведений аналіз судової практики продемонстрував, що до врахування і оцінки кожного із цих випадків при звільненні особи від кримінальної відповідальності у разі вчинення нею злочину, що посягає на водні ресурси, суди в своїх рішеннях підходять неоднозначно:

1) втрату вчиненим діянням суспільної небезпечності суди пов'язують передусім з істотними економічними змінами у державі, що не залежать від волі особи, яка вчинила злочин конкретного

виду. Наприклад, в ухвалі Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27 червня 2013 року втрата діянням, учиненим «особою, яка відповідальна на підприємстві за видобування підземної води, яка відноситься до корисних копалин загальнодержавного значення» та передбаченим ч. 2 ст. 240 КК, суспільної небезпечності обґрунтовувалась наступним чином: «Діяння втратило суспільну небезпечність, оскільки підприємство 20.05.2013 року отримало спеціальний дозвіл на користування надрами»³;

2) при визнанні того, що особа перестала бути суспільно небезпечною, суди в своїх рішеннях урахували наступні фактичні обставини:

а) посткримінальну поведінку особи, пов'язану із здійсненням нею оплати заподіяних збитків (наприклад, в ухвалі Новотроїцького районного суду Херсонської області від 17 квітня 2013 року втрата директором ТОВ «Сиваське РТП», який вчинив «не маючи дозволу ... незаконне видобування води у кількості 11,7 тис. кубометрів, яка ... віднесена до корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення, чим державі внаслідок самовільного водоспоживання було завдано збитків на суму 7886,66 тис. гривень» суспільної небезпечності конкретизувалася судом наступним чином: «Враховуючи те, що обвинувачений ... отримав дозвіл від державного управління охорони навколишнього природного середовища в Херсонській області на спеціальне водокористування для ТОВ «Сиваське РТП» до 01.01.2016 року та ... здійснив платіж за спеціальне водокористування у сумі 8974,35 гривень, тому вищевказане є гарантією, що він у майбутньому не вчинятиме тотожних кримінальних правопорушень, поважно ставитиметься до правил поведінки

¹ Ухвала Краснолиманського міського суду Донецької області від 08.06.2018, справа № 236/459/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74548430>> дата звернення 10.02.2019.

² Ухвала Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 08.05.2014, справа № 628/1350/14-к (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/38592373>> дата звернення 10.02.2019.

³ Ухвала Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27.06.2013, справа № 577/3101/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32290915>> дата звернення 10.02.2019.

правослухняної людини, встановлених у державі та суспільстві, та буде поводити себе як законослухняний громадянин»¹);

б) усунення особою, що звільняється від кримінальної відповідальності, причин вчинення нею злочину певного виду (так, в ухвалі Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 25 березня 2014 року зазначено, що винний у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 240 КК, «перестає бути суспільно небезпечною особою, оскільки усунені обставини, що спричинили вчинення ним злочину та усунено можливість вчинення ним злочину у майбутньому»²; щоправда, конкретизацію таких обставин суд у своєму рішенні не зробив);

в) розірвання (закінчення) трудових відносин особи із роботодавцем, що позбавляє особу, яка звільняється від кримінальної відповідальності, можливості вчинити новий злочин (наприклад, ухвалою Збараського районного суду Тернопільської області від 6 листопада 2013 року було звільнено від кримінальної відповідальності за ст. 48 КК начальника Збараського міського комунального підприємства «Збараж» Тернопільської області, який вчинив злочин, передбачений ч. 1 ст. 242 КК, та вказано, що втрата цією особою суспільної небезпечності підтверджується тим, що вона «не працює на посаді начальника Збараського міського комунального підприємства «Збараж» Тернопільської області», у зв'язку із зайняттям якої і був вчинений злочин (на час розгляду справи звільнений з посади)»³; в іншому випадку Голованівський районний суд Кіровоградської області своєю ухвалою від 9 червня

2015 року звільнив особу, що вчинила злочин, передбачений ч. 2 ст. 240 КК, від кримінальної відповідальності на підставі ст. 48 КК, вказавши: «посткримінальна поведінка ... свідчить про те, що підозрювана перестала бути суспільно небезпечною особою, оскільки після виявлення кримінального правопорушення ... була звільнена від виконання обов'язків за водопостачання та облік»⁴);

г) наявність (виникнення) трудових відносин особи із роботодавцем, що позбавляє її можливості вчинити новий злочин у майбутньому (наприклад, в ухвалі Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27 червня 2013 року при обґрунтуванні втрати особою суспільної небезпечності суд вказав на таке: «Обвинувачений ... не є суспільно небезпечною особою – працює на підприємстві «Мотордеталь-Конотоп»⁵).

Висновки. Оцінюючи наведені підходи судів стосовно врахування зазначених обставин у визначенні втрати особою суспільної небезпечності, зауважимо, що суди необґрунтовано визнавали зміною обстановки розірвання (закінчення) трудових відносин винного із роботодавцем (його звільнення з посади) та, навпаки, наявність (виникнення) таких трудових відносин (його влаштування на певну посаду) передусім тому, що така поведінка особи, що звільняється від кримінальної відповідальності, може об'єктивно і/або суб'єктивно свідчити про реалізацію нею наміру уникнути кримінальної відповідальності або про те, що звільнення здійснювалось за ініціативою роботодавця та було прямо пов'язано із вчиненням злочину. Крім цього, потрібно зазначити, що за-

¹ Ухвала Новотроїцького районного суду Херсонської області від 17.04.2013, справа № 662/721/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/30803816>> дата звернення 10.02.2019.

² Ухвала Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 25.03.2014, справа № 628/4696/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/37835967>> дата звернення 10.02.2019.

³ Ухвала Збараського районного суду Тернопільської області від 06.11.2013, справа № 598/1109/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/34661953>> дата звернення 10.02.2019.

⁴ Ухвала Голованівського районного суду Кіровоградської області від 09.06.2015, справа № 386/584/15-к (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44725419>> дата звернення 10.02.2019.

⁵ Ухвала Конотопського міськрайонного суду Сумської області від 27.06.2013, справа № 577/3101/13-к (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32290915>> дата звернення 10.02.2019.

конодавець відмовився від передбачення у розділі VIII Особливої частини КК спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. Тому окремої

уваги потребує питання про доцільність включення у цей розділ таких спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності.

REFERENCES

LIST OF LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. Kriminalnij kodeks Ukraini [The Criminal Code of Ukraine] vid 05.04.2001 № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
2. Pro praktiku priznachennya sudami kriminalnogo pokarannya: postanova Plenumu Verhovnogo sudu Ukraini [On the practice of imposing criminal penalties: The decision of Plenum of Ukrainian Supreme Court] vid 24.10.2003 № 7 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

CASES

3. Uhvala Vishgorodskogo rajonnogo sudu Kiyivskoyi oblasti [The decision of the Vyshgorod District Court of Kyiv Region] vid 26.12.2016, sprava № 263/2392/16-k (2016) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/56862028>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
4. Uhvala Petriktivskogo rajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Petrykivsky District Court of Dnipropetrovsk region] vid 24.07.2017, sprava № 187/667/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/67874842>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
5. Uhvala Nikopodskogo miskrajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Nikopodsky city district court of Dnipropetrovsk region] vid 23.08.2017, sprava № 182/4022/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/68467616>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
6. Uhvala Gorodockogo rajonnogo sudu Hmelnickoyi oblasti [The decision of the Gorodotsky District Court of Khmelnytsky region] vid 29.06.2016, sprava № 672/598/16-k (2016) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/58622423>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
7. Uhvala Dnipropetrovskogo rajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Dnepropetrovsk District Court of Dnepropetrovsk region] vid 07.08.2013, sprava № 175/3623/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32839771>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
8. Uhvala Tomakivskogo rajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Tomakiv District Court of Dnipropetrovsk region] vid 25.10.2017, sprava № 195/1544/17 (2017) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/69819092>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
9. Uhvala Novomoskovskogo miskrajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Novomoskovsk City District Court of Dnipropetrovsk region] vid 20.10.2015, sprava № 183/6579/15 (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/52630229>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
10. Uhvala Novomoskovskogo miskrajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Novomoskovsk City Court of Dnipropetrovsk region] vid 25.08.2015, sprava № 183/4840/15 (2015) <<http://http://reyestr.court.gov.ua/Review/49304161>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
11. Uhvala Kilijskogo rajonnogo sudu Odeskoyi oblasti [The decision of the Kiliyskiy District Court of Odesa region] vid 26.07.2018, sprava № 502/1162/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/75513323>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
12. Uhvala Ternopilskogo miskrajonnogo sudu Ternopilskoyi oblasti [The decision of Ternopil City District Court of Ternopil Region] vid 08.04.2013, sprava № 607/5869/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/30728899>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
13. Uhvala Kilijskogo rajonnogo sudu Odeskoyi oblasti [The decision of the Kiliysky District Court of Odesa Region] vid 25.04.2018, sprava № 502/537/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/73658441>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
14. Uhvala Nikopolskogo miskrajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Nikopol city district court of Dnipropetrovsk region] vid 05.12.2018, sprava № 182/8726/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78427873>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
15. Uhvala Tomakivskogo rajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Tomakiv District Court of Dnipropetrovsk region] vid 26.02.2016, sprava № 195/1429/14-k (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/43039279>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].
16. Uhvala Novovoroncovskogo rajonnogo sudu Hersonskoyi oblasti [The decision of the Novovorontsov

District Court of Kherson Region] vid 10.06.2015, sprava № 660/443/15-k (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/45071873>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

17. Uhvala Ivankivskogo rajonnogo sudu Kiyivskoyi oblasti [The decision of the Ivankiv District Court of Kyiv region] vid 04.03.2014, sprava № 366/529/14-k (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/37437631>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

18. Uhvala Samarskogo rajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Samara District Court of Dnipropetrovsk region] vid 23.01.2019, sprava № 206/6641/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/79344695>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

19. Uhvala Pavlogradskogo miskrajonnogo sudu Dnipropetrovskoyi oblasti [The decision of the Pavlograd City District Court of Dnipropetrovsk region] vid 12.06.2015, sprava № 185/6319/15-k (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44892630>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

20. Uhvala Dergachivskogo rajonnogo sudu Harkivskoyi oblasti [The decision of the Dergachiv District Court of Kharkiv region] vid 11.12.2018, sprava № 619/6342/13 (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/78507055>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

21. Uhvala Dniprovskogo rajonnogo sudu m. Hersona [The decision of the Dniprovsky District Court of Kherson] vid 02.06.2015, sprava № 667/7022/14-k (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44594095>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

22. Uhvala Amur-Nizhnodniprovskogo rajonnogo sudu m. Dnipropetrovska [The decision of the Amur-Nizhnodniprovsky District Court of Dnepropetrovsk] vid 04.10.2013, sprava № 199/10398/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/33908107>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

23. Uhvala Krasnolimanskogo miskogogo sudu Doneckoyi oblasti [The decision of the Krasnolimansk City Court of Donetsk Region] vid 08.06.2018, sprava № 236/459/18 (2018) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/74548430>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

24. Uhvala Kup'yanskogo miskrajonnogo sudu Harkivskoyi oblasti [The decision of the Kupyansk City Court of Kharkiv region] vid 08.05.2014, sprava № 628/1350/14-k (2014) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/38592373>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

25. Uhvala Konotopskogo miskrajonnogo sudu Sumskoyi oblasti [The decision of the Konotop District Court of Sumy Region] vid 27.06.2013, sprava № 577/3101/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/32290915>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

26. Uhvala Novotroyickogo rajonnogo sudu Hersonskoyi oblasti [The decision of the Novotroitsky district court of Kherson region] vid 17.04.2013, sprava № 662/721/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/30803816>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

27. Uhvala Kup'yanskogo miskrajonnogo sudu Harkivskoyi oblasti [The decision of the Kupyansk city district court of Kharkiv region] vid 25.03.2014, sprava № 628/4696/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/37835967>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

28. Uhvala Zbarazkogo rajonnogo sudu Ternopilskoyi oblasti [The decision of the Zbarazh District Court of Ternopil Region] vid 06.11.2013, sprava № 598/1109/13-k (2013) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/34661953>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

29. Uhvala Golovanivskogo rajonnogo sudu Kirovogradskoyi oblasti [The decision of the Golovanivsky District Court of Kirovograd Region] vid 09.06.2015, sprava № 386/584/15-k (2015) <<http://reyestr.court.gov.ua/Review/44725419>> data zvernennya 10.02.2019 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

30. Andrushko P, Goncharenko V, Fesenko Ye, *Naukovo-praktichnij komentar do Kriminalnogo kodeksu Ukrayini* [Scientific and Practical Commentary to the Criminal Code of Ukraine] (3-tye vid, Kiyiv, Alerta KNT Centr uchbovoyi literaturi 2009) t 2, 147; 213–5 [in Ukrainian].

31. Navrockij V (red), *Ukrayinske kriminalne pravo. Zagalna chastina* [Ukrainian criminal law. The common part] (Kiyiv, Yurinkom Inter 2013) 582–602 [in Ukrainian].

DISSERTATIONS

32. Zhitnij Oleksandr, 'Zvlnennya vid kriminalnoyi vidpovidalnosti u zv'yazku z dijovim kayattjam' [Remission from the criminal liability in connection with the effective repentance] (dis kand yurid nauk, Harkivskij nac u-t vnutrishnih sprav 2003) 8–17 [in Ukrainian].

33. Zolotarov Anatolij, 'Zvlnennya vid kriminalnoyi vidpovidalnosti, vid pokarannya ta jogo vidbuvannya za zlochiny u sferi gospodarskoyi diyalnosti' [Release from the criminal liability, from the punishment and its serving for crimes at sphere of economical activity] (dis kand yurid nauk, Harkivskij nac u-t vnutrishnih sprav 2007) 110–5 [in Ukrainian].

Berdnik I.,
Candidate of Law Science,
Associate Professor, Professor of the Department
of Criminal Law and Justice Chernihiv
National Technological University

The Ukrainian courts' problems of the discharge from criminal liability for water crimes

An analysis of the practice of applying a discharge from criminal liability for crimes affecting water resources shows that as a rule it was carried out in connection with effective repentance accordingly to Art. 45 of the Criminal Code.

Besides, the courts actively applied Art. 49 of the Criminal Code when discharged from criminal liability due to limitation period and, sometimes, Art. 47, 48 of the Criminal Code (because of admission by bail and due to a change of situation).

The purpose of the article is to identify the main courts' problems during applying the rules of the Criminal Code (hereinafter referred to as the Criminal Code) of Ukraine on discharge from criminal liability for crimes affecting water resources.

The analysis of case law clearly demonstrated the following problems:

1. Courts are ambiguous in their decisions: (a) Taking into account that a crime must be committed for the first time (in some cases, there is no indication of this in court decisions at all); b) concretization in their decisions of effective repentance, namely: in some cases the courts do not point to the effective repentance when applying Art. 45 of the Criminal Code; in court decisions there is no proper specification of effective repentance (the courts have mostly confined themselves to stating that a person «sincerely repented of the crime», «sincerely repented») as appropriate objective manifestations (recognition of wrongful acts, promises to rectify, expression of readiness for socially useful work, etc.).

2. Courts have difficulties in determining the starting point of the limitation period when applying Art. 49 of the Criminal Code for crimes affecting water resources. This concerns, in particular, the determination of the starting point of the limitation period. In their decisions, the courts generally adhere to the requirements of Part 3 of Art. 4 of the Criminal Code that the time of committing a crime is recognized as the time of committing a person under the law on criminal liability for acts or omissions. In their decisions, the courts generally adhere to the requirements of the Criminal Code, stressed the time of committing a crime recognized as the time of committing a person during the law on criminal liability for acts or omissions. The jurisprudence has formed its approach, which considered optimal in the literature: «The statute of limitations on continuing crimes is calculated from the time of termination of the guilty plea or contrary to its will (detention, appearance with duty, voluntary discharge of the person's duty under the threat of criminal prosecution) or since the occurrence of the events that cause the person's behavior to become criminal (such as the theft of an unlawfully stored weapon)».

3. Courts have unjustifiably recognized the change in the circumstances of the termination of the person's employment relationship with the employer (his dismissal) and, conversely, the emergence of such employment relationship (his placement in a certain position) because such a person's behavior may objectively or subjectively testify to the realization of her intention to avoid criminal liability or that the dismissal initiated by the employer and directly related to the commission of the crime.

Key words: criminal liability, effective remorse, water resources, limitation period, bail, change of situation.

Стаття надійшла до редакції журналу 25.02.2019